

NO. V / 2001-2002

ISSN 1301-2746

ADALYA

SUNA-İNAN KİRAC AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
SUNA & İNAN KİRAC RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YILLIĞI
THE ANNUAL OF THE SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

Bilim Danışma Kurulu / Editorial Advisory Board

Haluk ABBASOĞLU
Oluş ARIK
Tuncer BAYKARA
Jürgen BORCHHARDT
Vedat ÇELGİN
Bekir DENİZ
Refik DURU
Serra DURUGÖNÜL
Hansgerd HELLENKEMPER
Fahri IŞIK
Havva İŞKAN
Frank KOLB
Max KUNZE
Wolfram MARTINI
Gönül ÖNEY
Mehmet ÖZSAIT
Scott REDFORD
Oğuz TEKİN
Burhan VARKIVANÇ

Yayın Yönetim / Editing Management

Kayhan DÖRTLÜK
Tarkan KAHYA

Çeviriler / Translations

T.M.P. DUGGAN
İnci TÜRKOĞLU

Yazışma Adresi / Mailing Address

Barbaros Mah. Kocatepe Sk. No.25
Kaleici 07100 ANTALYA-TURKEY

Tel: 0 (242) 243 42 74 • Fax: 0 (242) 243 80 13
akmed@akmed.org.tr
www.akmed.org.tr

Yapım / Production

Zero Prodüksiyon Ltd.

ISSN 1301-2746

İçindekiler

Burak Takmer – Ebru N. Akdoğa-Arca	
“ <i>Ogyges'in Kışılığında Panyasis'in Fragmanı İçin Bazı Yorumlar: Bellerophontes Mitosu'nun Yeniden Değerlendirilmesi ve Lykia'nın Erken Taribi</i> ”	1
Tarkan Kahya	
“ <i>Patara Dark Age Pottery</i> ”	35
S. Gökhan Tiryaki	
“ <i>İvriz Kabartması Işığında Anadolu'da Şarap-Tanrı Anlayışı ve Bu Anlayışın Gelişimi Üzerine</i> ”	59
Mehmet Özhanlı	
“ <i>İsinda Dikme Anıtı</i> ”	73
Serra Durugönül	
“ <i>Development of Ancient Settlements in Cilicia</i> ”	107
A. Vedat Çelgin	
“ <i>Termessos Tanrıları ve Kent Alanından Artemis'in Yeni Epithet ve Kültlerini Belgeleyen Üç Yazıt (Bir Ön Değerlendirme)</i> ”	121
Burhan Varkıvanç	
“ <i>Patara'da Bir Seramik İslüğü</i> ”	137
Semavi Eyice	
“ <i>Side'de Bir Bizans Hastahanesi mi?</i> ”	153
İlhan Erdem	
“ <i>Bir Ortaçağ Kenti Antalya: Geç Antik Dönemden Selçukluların Sonuna Genel Bir Yaklaşım (I)</i> ”	163
Z. Kenan Bilici	
“ <i>Köprüpazar (Belkıs) Köprüsü Kitabesi Üzerine</i> ”	173
Hasan Geyikoğlu	
“ <i>Antalya'nın İlk Türk Mülki Amiri ve Kumandunu Mübarizettin Ertokuş'un Faaliyetleri ve Eserleri</i> ”	187
Esin Ozansoy	
“ <i>14. Yüzyılın Başlarına Kadar Rodos'a Karşı Yapılan Türk Akınları</i> ”	203

Leyla Yilmaz	
“Antalya-Ahi Kızı Mescidi: Bir Selçuklu Binاسının Osmanlı Devrinde Yeniden Kullanımı”	211
Ayşe Aydin	
“Tarsus Aziz Paulus Kilisesi”	223
Muhammet Güçlü	
“Antalya (Pamphylia) Bölgesinde Yollar: Kesikbeli Yolu ve Son Yüzyıldaki Durumu”	237
Sait Güran	
“The Judgment on the Elmali Hoard”	249

14. Yüzyılın Başlarına Kadar Rodos'a Karşı Yapılan Türk Akınları

Aleksis G. K. SAVVIDIS
Çeviren: Esin OZANSOY*

Rodos (Rhodos) Adası son Arap ve ilk Türk akınları arasındaki dönemde I. Haçlı Seferi öncesine kadar aşağı yukarı üç yüz yıllık (807/8-1090/93) bir süreyle sakin bir dönem yaşadı.

1090/93'deki ilk Türk akınınından sonra hemen hemen 13. yy.'in son çeyreğinde Batı Anadolu Türk beyliklerinin düzenlediği akınlara kadar, aşağı yukarı iki yüzyıl (1090/93-1278) adaya herhangi bir Türk akınının yapılp yapılmadığı belirlenememiştir.

Elbette bu dönemde Türk akınlarına rastlanmaması Rodos'a karşı başka akınların da yapılmadığı anlamına gelmez. Nitekim bu çeşit akınları düzenleyenler Batı'nın korsan donanmaları ve özellikle Haçlı süvarileri olan Venedikliler ile Pisalılardan başkaları değildi. Onlar, Haçlı Seferleri'nin en güçlü döneminde sadece Rodos Adası'na değil, aynı zamanda tüm Yunanistan'a da taarruzlar düzenlediler (1096-1204).

Ioannes Zonaras¹, Mikhael Glykas² ve Ainos'lu Ephraim'in³ Khronikonlarında, keza "Mousai" (Mousa'lar = İlham Perileri) adlı, İmparator Aleksios I Komnenos'un⁴ kendisine mal edilen vezinli eserinde kısa bir şekilde doğrulanın akın, özerk (bağımsız) Selçuk Emiri İzmirli Çaka Bey tarafından adanın, Sakız, Midilli, Sisam ve olasılıkla da Patmos adalarıyla birlikte, geçici olarak ele geçirilişiyle sonuçlanmıştır. Aşağı yukarı 1089 ve 1093 yılları

* Yunanca asıldan çeviren: Yrd. Doç. Dr. Esin Ozansoy, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Fen P.T.T. 34459 İstanbul.

Bu makale, 1993 yılında yapılan "2400 Yıl Rodos" adlı Uluslararası kongrede tebliğ olarak sunulmuştur. "Rodos 2400 Khronia: Diethes Synedrio 1993" (1994) 96-103'de yayımlanmıştır.

Prof. Dr. A. G. K. Savvidis'in bu makalesinin Türkçeye çevrilmesi konusunda izinlerini esirgemeyen Rodos Araştırmaları Derneği (Hetaireia Rhodiakon Melaton) Başkanı Sayın E. D. Papaioannou'ya teşekkür ederiz.

¹ Ioannes Zonaras, Bonn ed., III, 736-737.

² Michael Glycas, Bonn ed., 620.

³ O. Lampsides (ed.), Ephraem Aenius, Corpus Fontium Historiae Byzantinae 27 (1990) 130 sütun 3536.

⁴ P. Maas (ed.), Mousai, ByZZ 22 (1913) 356-357.

arasındaki döneme tarihlenmekte olan akın, en azından Rodos'la ilgili olarak, adanın geçici ele geçirilishi sorunlu görünebilir. Zira Anna Komnene, Çaka Bey'in⁵ ele geçirdiği adalar arasında Midilli, Sakız ve Sisam adalarını belirtirken Rodos Adası'ndan bahsetmez. Bununla birlikte Anna Komnene'nin, "Aleksiad" adlı eserinin devamında⁶ Sakız ve Rodos adalarının Türkler tarafından ele geçirildiğini belirttiğini vurgulamamız gereklidir. Buna göre 1097 yılında İznik'in yeniden geri alınması sırasında burada Türkler gemilerini yapıyordular. Yanılmıyor sak ünlü İzmir Beyinin ölümü ve iktidarının sonu 1093 yılından aşağı yukarı 1105-6 yılına kadardır. Bu nedenle Rodos'un kısa bir süre Çaka Bey'in idaresinde kalmış olması mümkün görünmektedir. Zaten 1092-93 yıllarında Bizans donanmasının Rodos'u tekrar ele geçirmesi başarısızlığa uğramıştı. Ayrıca yeni araştırmacıların çoğu da Rodos'a Selçuklu akınıni ve adanın fethini kabul etmektedirler. 13. yy.'in son çeyreğinden itibaren geç Gabalas döneminde Rodos Adası'na daha açık bir şekilde Türkmen akınlarının yapıldığı görülmektedir. Bu sırada özellikle 1250 yılından itibaren Rodos, İstanbul'un gevşek tutumu yüzünden, çeşitli eski Batılı korsanların akınlarına uğramıştır. Örneğin, Krivikotes (yak. 1275-yak. 1278), Giovanni dello Cavo (yak. 1278-yak. 1282) ve Andreas Moresco (1282/83-1305/6) gibi. Bunlardan ilk ikisi Mikhael VIII. Palaiologos (1259/61-1282) ve Andronikos II. Palaiologos (1282-1328)'un hizmetindeydi.

Bizans tarihçisi Georgios Pakhymeres'e göre bu dönemde özellikle 1278'den önce Rodos'a Anadolu sahillerindeki Türkmenler tarafından ilk akınlar düzenlenmeye başlandı.

Türkmenler, XIII. ve XIV. yüzyıl başlarında Rodos ve komşu adalara Aydinoğulları Beyliği'nin donanması liderliğinde sürekli akınlar düzenlediler. Ancak, daha doğru bir tespit olduğuna inandığımız yeni araştırmalar gerçekte bu akınların XIV. yüzyıl başlarına kadar devam etmekte olduğunu göstermektedir. Nitekim bu akınlar, Aydinoğulları'nın tam aşağısında, Anadolu'nun güneybatı kıyısında Milet civarındaki Menteşe Beyliği'nin kurulmasından (1290 yılından az önce kuruldu) on yıllık bir süreden daha az bir zaman içinde gerçekleşmiştir.

Bu konuda önemli saptama, Türkolog E. Zakhariadou tarafından devrin kaynaklarına ve Türkolog P. Wittek'in "Menteşe Beyliği" adlı önemli yapıtına dayanarak tespit edilmiştir. Biz de bu görüşü, 1986 yılında Washington'daki XVII. Uluslararası Bizans Kongresi'ndeki bildirimizde kanıtlamaya çalıştık.

Rodos Adası'nın Krivikotes hakimiyetinde olduğu dönemde, buraya ilk Türkmen ailelerinin yerleşmesi hareketini belirlemek oldukça zordur. Olasılıkla Menteşe Beyliği'nin ataları, Cenova'lı eski korsan dello Cavo'nun vasitasiyla 1278 yılı civarında Fethiye'den denize açılarak Rodos'a ilk büyük çıkışını gerçekleştirdiler. O sırada Giovanni dello Cavo, adayı İmparator VIII. Mikhael'den derebeylik bağışi olarak ele geçiren soydaşı korsan del Moro'ya karşı savaşmactaydı.

Bu dönem, Arapların adanın doğu bölümüne yerleşmesiyle çakışmaktadır (Araplar, yeni araştırmacılar tarafından bir yanlış eseri olarak Türkmenler diye adlandırılmaktadır). Halbuki dello Cavo aynı zaman diliminde adanın batı kesiminde hakimdi.

⁵ B. Leib (ed.), *Anna Comnene II*, 110 vd., 162 vd.

⁶ age. III, 23.

Ünlü Cenova'lı kardeşler Andreas ve Loudovikos Moresco 1282-83'te II. Andronikos adına adayı istilâ ettilerinde durum değişti. II. Andronikos özellikle Andreas'a sadece Rodos'u değil, aynı zamanda çevresindeki adaları da "imtiyazlar" olarak devretmiştir. Bu suretle Rodos'un doğu bölümünde yerlesmiş olan Türkmenlerin adadan çıkarılması sağlandı. Adadan çıkmak her ne kadar Türkmenlerin hoşuna gitmediyse de onlar çok geçmeden adaya geri dönmek için girişimde bulunacaklardı.

Bu dönemde "Oniki Ada'daki göç" görüntüsü K. Koutelakis'in karakteristik ifadesiyle söylenir: İstanköy (Kos) adasına yerleşmiş olan kaçak dello Cavo, 1283 yılında Pangratios Malipiere idaresindeki Venedik donanmasına karşı mücadelede Anadolu kıyılarından 30 kadırgayla süratle yardıma gelen Türkmenlerin desteğiyle başarı kazanmıştır. Gerci gelecek yıl 1284'de Jacob Tiepolo idaresindeki Venedik donanması İstanköy (Kos) adasını ele geçirecektir. Ama, dello Cavo-Türkmen işbirliği bizi bir sonuca götürmektedir. Bu da, dello Cavo'nun Türkmenlerle, Rodos'ta beş yıl boyunca (yak. 1278-yak. 1282/83) birlikte yaşadığı, onların aralarındaki işbirliğinin kenetlenmesinde önemli bir rol oynadığı şeklindedir.

XIV. yy. başlarında ise Andreas Moresco'nun tarih sahnesinden çekildiğini görüyoruz. Bu sırada Menteşe Türkmenleri, beyleri Menteşeoglu Mesud'un idaresinde, kolonilerin çevresinde tecrit edilmiş bir bölge oluşturmak için faaliyete geçmişlerdir. Pakhymeres⁷, Marino Sanudo⁸ ve bilgin Maksimos Planoudes⁹ gibi, bu dönem için önemli olan kaynaklar, Türkmenlerin 1300 yılından itibaren, özellikle 1302-3, 1303-4 (1303 Ağustos'un da adadaki korkunç deprem paniğinden yararlanmışlardır) ve 1307 yıllarında birbirini izleyen büyük çapta yağma akınları düzenlediklerine dair önemli bilgiler sunmaktadır.

Geç Bizans dönemi Rodos tarihi araştırmacısı İngiliz A. Luttrell'e göre de aynı tarihlerde Latin ve Türk korsanların sürekli akınları sebebiyle adadaki Yunan nüfusu oldukça küçülmüştü. Bu nedenle 1306 tarihinden önce ve hemen sonra Rodos Adası'ndaki Türk varlığını kabul eden A. Luttrell, buradaki Türk kolonisinin sayısının önemli ölçüde olduğunu kabul etmektedir.

1306 yılı başka bir nedenden dolayı da önemli bir yıldır. Zira bu tarihte, adalı Yunanlılar ve Türkmenler, aralarında ilk askerî işbirliğini başlatacak olan ortak bir tehdit ile karşı karşıya geldiler: Nitekim, Hospitalier Şövalyeleri, ünlü Cenova'lı Vignolo dei Vignoli (daha önce sözü edilmiş olan Moresco'ların amcası ve Rodos, İstanköy (Kos) ve Leros (Oniki Ada'dan biri) adalarındaki malikanelerin sahibi) ile işbirliği yaparak, daimî sığınak ve taburlarının rahatça dolaşabilmeleri için askerî üs isteğiyle, adada daimî yerleşme girişiminde bulundular. Kentin alınması (15 Ağustos 1309) ve adanın tamamen işgal edilişile son bulan Hospitalier Şövalyelerinin dört yıllık mücadele, Fransız Bizantinolog A. Failler'in son zamanlarda yayımlanan makalesinde detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

1306 yılı Eylül ayında, yıkıntıya dönüşmüş bir Bizans kalesi olan Pharakles veya Pherakles kalesinde (kale olasılıkla 11. yy.'a ait olmalıdır) Kasım ayında ise Eski Ialissos'da (Rodos'ta bir kent) Philermo kalesinde çok sayıda kayıp verilen iki savaş olmuş, şövalyeler üç günlük kanlı çarpışmalar sonucunda adayı ele geçirmiştir.

⁷ Georgius Pachymeres, Bonn ed., II, 344.

⁸ Marin Sanudo, *Secreto Fidelum Crucis II* (1611) 29.

⁹ K. Μανάφης, "Συμπλήρωσις του επισκοπικού καταλόγου της νήσου Ρόδου κατά τον Πέτροντα και τον Ιάκωβον αιώνα", *Επετηρίς Εταιρειας Βυζαντινών Σπουδών* 47 (1987-89) 247 vd.

Ertesi yıl 1307'de yeni bir Türkmen akını sonusuz kaldı. Türkmenler köprü başlarını güçlendirmeyi başaramayarak geri çekilmeye başladılar. Onlar için son darbe 1309 yılının sonları 1310 yılı başlarına doğru geldi. Bu sırada adanın kaderi Hospitalier Şövalyelerinin eline geçmişti. Papa V. Clemens, özellikle adada Menteşe Beyliği'nin son temsilcilerinin atılması için şövalyeleri cesaretlendirmektedir. Böylece bu tarihten itibaren Türklerin adayı tekrar ele geçirme gayretleri sonusuz kalacaktır.

Hospitalier'lerin "Büyük Üstadı" (Magister) olan Foulques de Villaret'in başlangıçtaki gayreti, Menteşe Emiri Mesud ile barışın korunmasına yönelikti. Hatta onun bu çabası Menteşeogullarıyla bir ticârî antlaşmayı dahi içermektedir (1311). Ancak bütün bunlar, Mesud'un başarıya ulaşamayan ama tekrar tekrar denediği, adayı fethetme girişimlerine mani olamadı (1311-1312). Hatta başka bir ünlü Cenova'lı korsan olan Antonio Spinola, Mesud'a bu girişimlerinde destek olmaktadır. Marino Sanudo'un "Istoria del regno di Romania" adlı yapıtında onunla ittifak yaptığı belirtilmektedir¹⁰.

Bununla beraber, genel çizgileriyle, Mesud ve Şövalyeler arasındaki ilişkiler başlangıçta iyiydi. Özellikle ticârî antlaşmada belirtildiği gibi 250 tüccar adadan hayvanlar ve beyliğin limanlarından da başka mallar temin etmekteydiler.

Fakat, Cenevizlerin Hospitalier Şövalyeleriyle ilişkileri, daha önce adanın alınmasında askerî birlige yardım etmelerine rağmen, giderek gerginleşti. Şövalyelerin, Hristiyanların savaş malzemelerini Müslüman topraklarında pazarlamalarını bir mühürle yasaklaması için Papa'yı baskın yapmak üzere ikna etmeye çalışmaları, bu gerginleşen ilişkiyi iyice tepetaklak etti. Bu durum, Spinola'nın Rodos'ta güçlenmesi için Menteşe Türkmenlerine elli bin florin vermesine ve onun bu tutumu 1311-1312 yıllarında cereyan edecek olan bir dizi savaşa yol açtı. Cenevizlerin Hristiyan olmayanlarla ahlâka aykırı ittifakını V. Clemens kınadı¹¹. Oysa E. Zakhariadou'ya göre, Bizanslılar olasılıkla Cenova-Türk harekatlarına katılmışlardır.

Özellikle 1312 yılında her iki taraftan da akınlar devam etti. M. Volonakis ve X. Papakhristodoulou ve diğer araştırmacılar tarafından da tamamiyla yanlış olarak kimliği saptanan ve ilk Osmanlı Hükümdarı I. Osman (1288/89-1326) ile özdeşleştirilen, Veliaht Emir Osman Bey, babasının politikasını izleyerek (1312 yılının başlarına tarihlenen ve Osman'dan söz eden önemli bir Aragon vesikasına göre de, Viyana'daki (22 Nisan 1312) şövalyelerden oluşan diplomatik seferden söz edilmektedir) Rodos'ta Hospitalier'lerle büyük bir savaşta, karşı karşıya geldi. Bu savaşa göre, Hospitalier'ler sadece 85 kişi kaybederlerken, Türkmenler de 1500 kişi kaybetmişlerdir; Hristiyan kuvvetlerinin zaferinden övünen Sanudo, aşamalı olarak 1312-13 yıllarında adadaki iktidarını sağlamlaştırın Büyük Üstad Villaret'ye aşırı derece övgüler yağdırır¹². O sırada 1312'de, Osman Bey'in 23 gemilik bir donanması Rodos'ta göründü. Ancak Amorgos Adası'nda (Ege'deki Kiklad adalarından biri) Büyük Üstad'ın gemileri tarafından kovalandılar ve Türkmenler büyük bir kıyıma uğradılar.

¹⁰ K. Hopf (ed.), *Chronique gréco-romanes* (1961) 145.

¹¹ *Regestrum Clementis V* (1887) no. 7631 (26 Kasım 1311).

¹² Hopf, age. 167.

1312 yılının başarısız akını Menteşe Emiri için kuvvetli bir şamar oldu. Rodos Adası'nın Türk hakimiyetine geçmesi görevini, 1318 yılından itibaren adaya korsan akınlar düzenlemeye başlamış olan Aydın Türkmenlerine devretti.

Tüm bunlara rağmen Menteşe Türkmenleri, çabalarında ısrar ederek, Rodos'un Osman Bey tarafından ele geçirilmesi için esaslı son çabalarını 1320-21 veya 1321-22 yıllarında gerçekleştirmiştir. Rodos'un şövalye tarikatını yazan tarih yazımıscısı Giocomo Bosio'ya¹³ göre, harekât Tilos Adası'nın (Oniki Ada'dan biri) deniz üssünden 80 gemiyle başlamıştır.

Hospitalier'ler gene Cenevizlerle müttefik olarak –Cenevizlerin ciddi kayıplar vermesine neden olan Foulques de Villaret ile 1313 yılından sonra antlaşma yapmak zorunda kaldıklarını burada belirtmek gerekir– Albert Schwarzburg (soylu Saksonya kökenli) ve Katolik Kilisesi Papaz Yardımcısı Gerard de Pins'in komutasında, Türkmen donanmasına karşı büyük zafer kazanmış, donanmanın geri kalanlarını da Tilos Ada'sındaki üsse kadar kovalamış ve orada bozguna uğratmışlardır. Tilos'un Müslüman aileleri esir alınmış ve Rodos'a nakledilmişlerdir.

1313 yılının baharında Büyük Üstad Villaret'in bizzat yazmış olduğu vesika Hospitalier'lerin karşı hücumunun başarısı hakkında belki de en önemli taniktur. Bu vesika da kuşkusuz, karşı tarafta, Anadolu kıyısında Menteşe Beyliği'ne ait olan bazı kalelerin şövalyeler tarafından fethedilmesi tumturaklı bir şekilde anlatılmaktadır.

Daha sonra iki yüzyılın üzerinde bir süreyle, somut olarak 213 yıl, 1309-10 yıllarından 1522-23 yıllarına kadar, Hospitalier'ler (başlangıçta Memlûk, Türkmen hükümleri¹⁴ ve daha sonra da Osmanlılar), Rodos Adası'nın Osmanlı Devleti'nin hakimiyetine katılmasına kadar birbirini izleyen Türk hükümlerine karşı durmak zorunda kalmışlardır.

¹³ G. Bosio, *Del Istoria della Sacra Religione et Illustrissima Militia di S. Giovanni Hieorosolymitano*² (1629) 53-54.

¹⁴ Memlûk akınları için bk. A. Atiya (ed.), *Encyclopaedia of Islam*¹ (1987) bk. "Rhodes"; S. Soucek (ed.), *Encyclopaedia of Islam*² (1994) bk. "Rhodes". Fakat burada Türk akınları Hospitalier'ler tarafından hiçbir şekilde fetih olarak belirtilmemektedir. Keza Memlûk akınları (özellikle 1440-1444 dönemindeki akınlar) için bk. C. E. Bosworth, "Aravikes epipheseis kata tis Rodou tin pro-ottomanike periodou" (Pro-Ottoman dönemi Rodos'a karşı yapılan Arap akınları). Rodos 2400 Khronia: Diethnes Synedrio 1993 (1994) 205-215.

Seçme Bibliyografa

- Βρανούση, Ε., Βυζαντινά έγγραφα Πάτμου, Α (1980).
- Failler, A., “L'Occupation de Rhodes par les Hospitaliers”, REByz 50 (1992).
- Kollias, E., The city of Rhodes and the Palace of the Grand Master (1988).
- Kollias, E., The Knights of Rhodes. The Palace and the City (1991).
- Κουτελάκης, Χ., “Αλαδιώτες-Κουντουριώτες. Αμοιβαίοι υποτιμητικοί χαρακτηρισμοί των κατοίκων της Τήλου”, Revue Onomastique 12 (1988).
- Luttrell A., The Hospitallers in Cyprus, Rhodes, Greece and the West 1291-1440 (1978).
- Luttrell, A., “Settlement on Rhodes 1306-1366”, bk.: P. Edbury (ed.), Crusade and Settlement (1985).
- Luttrell, A.; . “Greeks, Latins and Turks on Late Medieval Rhodes”, ByzF 11 (1987).
- Malumut, E., Les îles de l'Empire Byzantin VIIIe-XIIe siecles (1988).
- Μαρτίνης, Γ., Ιστορία του 13ου αιώνα της Ρόδου και των γύρω νησιών (1979).
- Παπαχριστοδούλου, Χ., Ιστορία της Ρόδου (1972 και 1994).
- Savvides, A., “Rhodes from the end of the Gabalas rule to the conquest by the Hospitallers A.D. c. 1250-1309”, Βυζαντινός Δόμος 2 (1988).
- Σαββίδης, Α., Βυζαντινοτουρκικά μελετήματα. Ανατύπωση ἀρθρων 1981-1990 (1991) (μελέτες IV-V περί του Τζαχά).
- Σαββίδης, Α., Μελετήματα βυζαντινής προσωπογραφίας και τοπικής ιστορίας. Ανατύπωση ἀρθρων 1981-1991 (1992) (μελέτες I περί Γαβαλάδων και XXII περί της Γενουατικής κατάληψης της Ρόδου το 1284-1250).
- Savvides, A., “Late Byzantine and Western historiographers on Turkish mercenaries the Turcoples/Tourkopoouloī”, R. Beaton - C. Roueché (ed.), bk.: The making of Byzantine history. Studies dedicated to D. M. Nicol (1993).
- Σαββίδης, Α., Η βυζαντινή Ρόδος και οι Μουσουλμάνοι. Προβλήματα σχετικά με τις αραβικές και τις τουρκικές επιδρομές κατα του νησιού απο τα μέσα του 7ου έως τις αρχές 14ου αιώνα (1994 και 1995).
- Σκανδαλίδης, Μ., “Ηπειρατεία στη Ρόδο και στα άλλα νησία του Δωδεκανησιακού Αρχιπελάγους”, Δωδεκανησιακά Χρονικά 12 (1987).
- Τσιρπανλής, Ζ., Η Ρόδος και οι Νότιες Σποράδες στα Χρόνια των Ιωαννιτών Ιπποτών 14ος-16ος αιώνες (1991).
- Χατζηβασιλείου, Β., Ιστορία της νήσου Κω (1990).
- Volonakis, M., The island of roses and her eleven sisters (1922).
- Zachariadou, E., Trade and Crusade. Venetian Crete and the emirates of Menteshe and Aydin 1300-1415 (1983).

Summary

Turkish raiders against the Island of Rhodes: from the end of the 11th to the 14th century

Regrettably several centuries passed without historical references in the period between the Arab and the Turkish raids on Rhodes, but this fact does not mean that the island was not raided and plundered by other invaders, particularly by Europeans in the period of the Crusades. It is difficult to judge the veracity of the sources regarding the 1090 raid of the Seljuk Emir of Smyrna (Izmir), Tzachas (Chaka), recorded by Zonaras in the 12th century, because there are no parallel Byzantine or other source. However, the information provided by Anna Comnena that around the year 1097 the Turks constructed ships on Chios and Rhodes may imply that they had in fact become the masters of Rhodes some years before, which may well coincide with the alleged capture of Rhodes by Tzachas in 1090.

However, a clearer picture of the Turcoman raids on Rhodes is presented in the late Byzantine sources dating from the rule of the Palaeologus dynasty –particularly in the period following the regime of the Gabalas semi-independent dynasty in the period after 1250. In this period the island found itself once again loosely attached to the Constantinople regime, but under the control of various Western ex-corsairs, who had put themselves in the service of the first Palaeologus Emperors, Michael VIII and Andronicus II.

Those Turcoman, who were to launch successive raids on Rhodes and the nearby islands in the final decades of the 13th and in the early 14th century, were formerly associated with the maritime Emirate of Aydin. However, recent research has shown that they were, in fact, associated with the Emirate of Menteshe, which was founded directly to the south, and adjacent to the Aydin Emirate, on the southwestern corner of Anatolian. The Emirate of Menteshe had been founded a few decades earlier. Moreover, the forerunners of the Menteshe had around 1278 attempted the first long-scale Turcoman landing on Rhodes from the adjacent Anatolian coastline of Marce/Fethiye. They occupied the island's eastern section for a considerable time, until 1282/83. In the early 14th century the Menteshe Turcomans would intensify their efforts to establish a neutral zone around their possessions, this policy led to them launch frequent attacks on Rhodes in 1302-3, in 1303-4 and in 1307. The Turcoman remnants were eventually evicted from Rhodes after 1309/10, when the island passed into the hands of the Hospitaller Knights of St. John of Jerusalem.

In the spite of the initial efforts towards establishing peace between the Menteshe Emir, Masud, and the Grand Master of the Hospitaller Knights, Fulques de Villaret, the ambitious

Emir tried, unsuccessfully, to occupy parts of the islands in 1311/12, yet for more than two centuries from 1309/10 to 1522/23 the Knights were able to thwart incessant Turcoman, Mamluk and Ottoman raids on Rhodes, until the final annexation of Rhodes, the “Island of Roses” by the Ottoman Sultanate in 1523.